

sanın aynasıdır. Fakat insan Hak aynasında Hakk'ı değil kendini görür.

Mutasavvıflar kalbin tasavvufî bilgiye (irfan, mârifet) hazırlanmak üzere temizlenip aydınlatılmasını açıklarken de yine ayna unsurundan faydalanırlar. Nitekim Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'de, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'de, İbn Haldûn'un *Şifâ'ü's-sâ'il*'de verdikleri ve Rum sanatçılarıyla Çin sanatçıları arasındaki yarışmayı anlatan bir hikâyede kalbin ilâhî bilgilere hazırlanışı yine ayna örneğiyle açıklanmıştır.

Hakikat-i Muhammediye* nazariyesinin gelişmesi sonunda Hz. Muhammed Hakk'ın en mükemmel aynası sayılmıştır. Süleyman Çelebi, "Zâtıma mir'ât edindim zâtını" derken Allah'ın zâtının Hz. Peygamber'in zâtında görüldüğünü anlatır. Buna "âyine-i zât" denir. En yüksek seviyedeki tecellî zâtın zât için tecelli etmesidir. "Mir'ât-ı vücûd" deyimi de bu mânada kullanılmıştır. Şeyh Galib, "Âyine-i vahdet-i ilâhî / Mir'ât-ı vücûdudur kemâhî" derken bunu anlatmak istemiştir.

Vücûb* ve **imkân*** hazretlerinin (mertebelerinin) en yüksekine "mir'âtü'l-hazreteyn" denir. Mir'ât-ı hazret-i ilâhiyye de aynı mânaya gelir. Bu iki hazret'in aynası insân-ı kâmilidir. Kâmil insanın ve **kutb*** un bir özelliği de mir'ât-ı Hak oluşudur. Niyâzî-i Mısırî'nin, "Halk içinde bir âyineyim herkes bakar bir an görür" mısraı ile başlayan gazelini şerheden Sezâî-yi Gülşenî bu hususu geniş olarak açıklamıştır.

Aynü'l-kudât el-Hemedânî'ye göre pîrin kalbi saf su ve şeffaf aynadır. Kutsî ve ulvî şeyler onun kalbine akseder; kalbini onun kalbi cihetine çeviren müridin gönlüne ondaki şeyler akseder.

Bektaşî, Alevî ve Hurûfîler'ce insanın yüzünde Ali veya Fazlullah isminin yazılı olduğu öne sürülmüştür. Onlara göre insan aynaya bakınca Ali'yi yani Allah'ı görür. "Tuttum âyine yüzüme / Ali göründü gözüme / Kıldım nazar özüme / Ali göründü gözüme" gibi nefeslerde bu inanç ayna misaliyle anlatılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ta'bir", 10; Müslim, "Bir", 22, "Rü'yâ", 10; Ebû Dâvûd, "Edeb", 49; Tirmizî, "Bir", 18; İbn Sünnî, *Amelü'l-yeum ve'l-leyle* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1389/1969, s. 70-71; Serrâc, *el-Lûma*, s. 44; Kuşeyrî, *Risâle* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1981, s. 134, 458; Gazzâlî, *İhyâ'*, II, 18; III, 12, 21; Sühreverdî, *Hikmetü'l-İsrâk* (*Mecmû'a-i Muşannefât-ı Şeyh-i İsrâk* içinde), Tahran 1331 hş., II, 211; Aynü'l-kudât el-Hemedânî, *Temhîdât* (nşr. Afîf Useyrân), Tahran 1962, s. 9, 30, 293, 380; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985, s. 74-75; Bakîî, *Şerh-i Şaḫiyyât*, s. 225; a.mlf., *Abherü'l-âşîkin* (nşr. Muhammed Muîn — H. Corbin), Tahran 1981, s. 49; İbnü'l-Arabî, *Fuḫuş* (Afîfî), s. 46; a.mlf., *el-Fütühât*, II, 190, 191; III, 62, 133; IV, 408; a.mlf., *Menzilü'l-kuḫb* (*Resâ'ilü İbni'l-Arabî* içinde), Haydarâbâd 1948, s. 2; a.mlf., *et-Tecelliyât* (*Resâ'ilü İbni'l-Arabî* içinde), s. 17; İbn Kurfûz, *Vesiletü'l-İslâm bi'n-nebî*, Beyrut 1404/1984, s. 122; Abdülkerim el-Cîrî, *el-İnsânü'l-kâmil*, İstanbul 1300, II, 63; Âmirî, *Behcetü'l-meḫâfil ve buḡyetü'l-emâşil* (nşr. Muhammed Sultan en-Nemekânî), Kahire 1330-31, II, 172; Lâmiî, *Nefahât Tercümesi*, s. 529; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, VI, 693; Kunalizâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak 1248, II, 86; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 5; Sezâî-yi Gülşenî, *Divan*, Bulak 1256, s. 132, 135; A. Schimmel, *Tasavvufun Boḡutları* (trc. Ender Gürol), İstanbul 1981, s. 201; *el-Mu'cemü's-şâfi*, s. 499.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ EDEBİYAT. Ayna (âyine), bilhassa eşyayı aksettirmesi, bu aksin sadece gölgeden ibaret oluşu, parlıtısı, aydınlık ve lekesizliği, saf, cilâlı ve siyah olarak iki

yüzlü olması (dü-rû) gibi özellikleri dolayısıyla eski edebiyatta mazmun konusu olmuştur. Divan şiirinde genellikle yüz güzelliği aynaya benzetilir. Bundan başka âşîğin hali, canı ve gönüğü, su, güneş, ay, cihan, felek, zaman gibi varlık ve mefhumlar için müşebbehün bih (kendisine benzetilen unsur) olarak da kullanılır. Ayna daha çok yüz, çehre, yanak ifade eden kelimelerle birlikte zikredilmiştir. Karşısındaki eşya ve varlıkları içine alıp aksettirmesi, fakat kendisinin bundan haberdar olmaması da diğer bir özelliğini teşkil eder. **Âyinedar** ise süslenene ayna tutan kişi veya berberdir. Ayna kelimesi yanında aynı mânaya gelen Türkçe **gözüğü** de kullanılmıştır. Divan edebiyatında gözüğü ve Arapça **mir'ât** kelimeleri yüz, çehre, yanak ile birlikte zikredilerek tenâsüp sanatı yapılır. Halk edebiyatında ise ayna yukarıdaki özelliklerinin yanında çok defa insana yaşlandığını hatırlatan bir vasıta olarak anılır.

Gelenekte ayna ile ilgili daha başka unsurlar da vardır. Meselâ top aynaların zincirle dükkân kapılarına asılması, içeride oturan kişinin sokağı seyretmesi ve gelip geçenleri görmesi içindir. Yeni ölen kişinin ağzına ayna tutulur, eğer ayna buğulanmazsa ölüm kesinlik kazanmış olur. Papağanlara konuşma öğretilirken karşısına büyük bir ayna konularak onun arkasından konuşulur. Böylece papağan bir başka papağan ile konuştuğunu zannederek eğitilir. Büyücüler küre aynalar kullanarak tılsım yapar ve o aynalara bakarak kehanette bulunurlar. Eski hayat sistemimizde ayna ile ilgili bu ve benzeri âdet ve inanışlar zaman zaman şiirlere konu olduğu gibi daha çok da beyitlerde mazmun olarak işlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 28; Pakalın, I, 124-125; Harun Tolosa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 524 vd.; "Âyine", *TDEA*, I, 244.

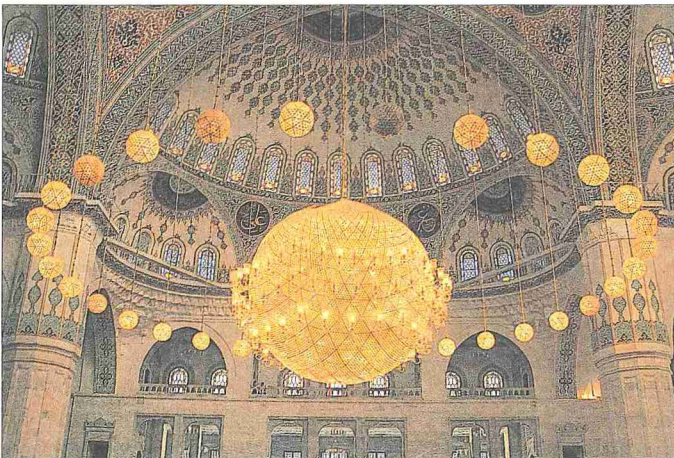
İSKENDER PALA

AYNAKÂRİ

(آینه کاری)

İç mimaride uygulanan bir süsleme tekniği.

Farsça "ayna işi" anlamına gelen aynakârî, ayna ve aynacılıkla ilgili işlerin tamamını adlandırmakla birlikte, terim olarak aynaların küçük parçalar halinde

Ankara Kocatepe Camii'nin aynakârî avizeleri